

LiBeRtE
yayınları

Kalkan, Buğra, *James M. Buchanan: Demokrasi Patolojileri ve Anayasal Çözüm Önerileri*, Ankara: Liberte Yayınları, Aralık, 2016.

Buğra Kalkan

James M. Buchanan

Demokrasinin Patolojileri ve Anayasal Çözüm Önerileri

James M. Buchanan

Demokrasinin Patolojileri ve Anayasal Çözüm Önerileri

Buğra Kalkan

ISBN 13: 978-605-9823-12-8

Liberte Yayınları® / 197

1. Baskı: Aralık 2016

© 2016, Liberte Yayınları®

Tüm hakları saklıdır. Tamamı veya herhangi bir parçası, hiçbir şekilde fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Yayınevimiz bunu yapanlar ve buna teşebbüs edenler hakkında, kanuni takibat yaptırma hakkına sahiptir.

Bu çalışma TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir.(2219-Uluslararası Doktora Sonrası Araştırma Programı 2014/2).

Yayın Editörü: Hasan Yücel Başdemir

Sayfa Düzeni: Harun Kaban

Tashih: Liberte Yayınları

Kapak Tasarımı: Atacan Güçlüol

Baskı: Tarcan Matbaası

Adres: Zübeyde Hanım Mah. Samyeli Sok. No: 15, İskitler, Ankara

Telefon: (312) 384 34 35-36 | Faks: (312) 384 34 37 | Sertifika No: 25744

LIBERTE
yayingrubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

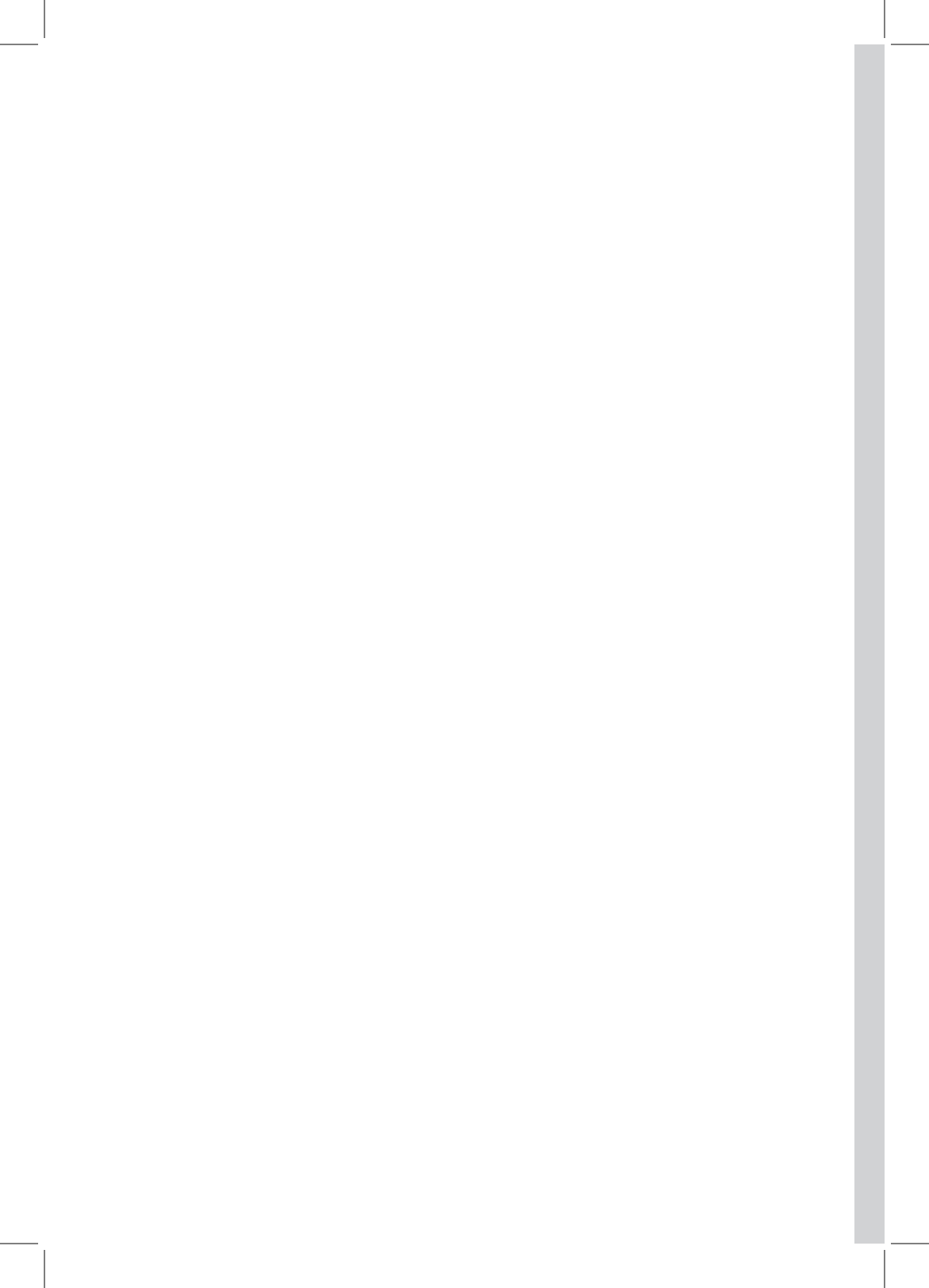
E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr | Sertifika No: 16438

Liberte Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

Buğra Kalkan

2004 yılında Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun olan Kalkan, 2013 yılında yine aynı üniversitenin Sosyal ve Siyasal Anabilim Dalında “Klasik Liberalizm Geleneğinde Kendiliğinden Doğan Düzen Kavramının Gelişimi” başlıklı tezini vererek doktora eğitimini tamamlamıştır. 2010 yılında YÖK Tez Araştırma Bursu ile Arizona Üniversitesi Felsefe Bölümü'ne gitmiş olan Kalkan, 2015 yılında TÜBİTAK bursu ile King's College London Politik İktisat Bölümü'nde doktora sonrası çalışmalarına devam etmiştir. Kalkan, halen İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde yardımcı doçent olarak çalışmaktadır.

Anne ve babama...

Teşekkür

.....

Bu kitabı yazma fikrini TÜBİTAK Doktora Sonrası Araştırma Bursu ile gittiğim King's College London'da yaptığım çalışmalar sırasında geliştirdim. Beni King's College London'a davet eden Prof. Dr. Mark Pennington'a hem daveti hem de akademik tavsiyeleri için teşekkür ederim. Kamu tercihi üzerine çalışmalarımı destekleyen Prof. Dr. Ahmet Kemal Bayram'a ilgisi için minnettarım. Bu kitabı yazarken kaynakça konusunda bana yardım eden ve eleştirilerini esirgemeyen Doç. Dr. Engin Hepaksaz'a ve çalışmalarımda beni cesaretlendiren dostum Yrd. Doç. Dr. Devrim Özkan'a teşekkür ederim. Son olarak beni her zaman destekleyen sevgili aileme teşekkür ediyorum.

.....

İÇİNDEKİLER

Giriş: James M. Buchanan'ın Entelektüel Serüveni	9
1. Bölüm: Anyasal İktisat Nedir, Ne Değildir?	23
Devletin Ekonomik Analizi.....	24
Anayasal Reformun Yönü.....	32
Anayasa Öncesi ve Anayasa Sonrası Siyaset.....	40
İşbirlikçi Siyaset, Çatışmacı Siyasete Karşı.....	42
2. Bölüm: Rasyonel Tercih ve Sözleşmecilik	53
İki Farklı Bireycilik mi?.....	58
Buchanan ve Ahlaki Bireycilik.....	61
Metodolojik Bireycilik ve Buchanan.....	71
Rasyonel Tercih ve Metodolojik Bireycilik.....	74
Homoekonomik ve Kişisel Çıkar.....	80
Kolektif Eylemin Mantığı.....	84
Devlet Faaliyetlerinin Sınırları.....	91
Sözleşmecilik.....	94

3. Bölüm: Demokrasinin Patolojileri ve Anayasal Çözüm Önerileri	107
Bireysel Tercihler Demokratik Seçimler Yoluyla Kolektif Tercihlere Dönüştürülebilir mi?	111
Çoğunlukçu Seçim Sistemlerinin Eleştirisi	120
Piyasa Süreci - Siyasal Süreç Karşılaştırması	128
Kamusal Ekonominin Bireysel Önceliklere Karşı Engellenemez Büyümesi	140
Anayasal Çözüm Önerileri	142
Mali Anayasa	146
Federalizm	154
Sonuç: Anayasal Reformun Anlamı	159
Kaynakça	167

GİRİŞ

James M. Buchanan'ın Entelektüel Serüveni

AMERİKALI SOSYAL BİLİMCİ JAMES M. BUCHANAN hem anayasal iktisadın kurucusu olarak hem de kamu tercihi teorisinin önemli teorisyenleri arasında görülerek taraftarları ve eleştirmenleriyle sosyal bilimciler arasında haklı bir ünün sahibidir. Bir iktisatçı olmasına rağmen çalışma konusu itibari ile siyasal ilişkileri ve siyasal karar alma süreçlerini ele alan Buchanan, aşırı uzmanlaşma ile kaybedilmiş olan iktisat ile siyaset arasındaki bağı 20. yüzyılda yeniden kurmuş görünmektedir. İlgi duyduğu alan ve çalışmalarının kapsamı bakımından iktisat, felsefe ve siyaset disiplinlerini birleştiren Buchanan, çağımız iktisatçılarından çok Adam Smith ya da John S. Mill gibi büyük düşünürleri andırmaktadır.

Bu benzetme bazıları için abartılı ve hatta yanlış yönlendirici görünüyor olabilir. Zira Buchanan 20. yüzyılın ortalarında sosyal bilimlerde belirmeye başlayan davranışsal ve pozitif bilim anlayışının bir örneği olan rasyonel tercih teorisinin bir öğrencisidir. Pozitif bilimcilerin geleneksel (eski kurumsalci,

sosyolojik, kültürel) çalışmaların metodlarını ya da felsefesinin spekülâtif sorunsallarını yok sayarak, sadece görünen davranış örüntüleri (patterns) üzerinden sosyal bilim yapma iddiası düşünüldüğünde, Buchanan'ın çalışmalarına karşı fazla ilgili olmayanların duyduğu şüphe anlaşılırdır. Oysaki, iktisat felsefesi ve metodolojisi ile siyaset teorisi ve felsefesinin kesiştiği sorunsallar üzerinden sofistike çalışmalar ortaya koyan Buchanan'ı davranışsalcılığa ya da 1970'lere kadar devam eden pozitivist sosyal bilim çalışmalarına hapsetmek mümkün değildir.

Yukarıdaki sorun Buchanan'ın çalışmalarını değerlendirme konusunda evrensel bir zorluğa dikkat çekmekle birlikte, Türkiye özelinde böyle bir çalışmanın karşılaşıacağı başka bir sorun daha vardır. Türkiye'de Buchanan'a atıfla yapılan önemli çalışmalar büyük ölçüde maliye disiplininin gelen akademisyenler tarafından yapılmıştır (Savaş, 1997; Aktan, 2002; Aktan ve Dileyici 2007; Kirmanoğlu 2007). Türkçe literatüre yapılan bu akademik katkılar çok değerlidir. Özellikle Buchanan'ın sorunsallarının tartışılması bu eserler sayesinde mümkün olmuştur. Ancak Buchanan'ın temsili demokrasinin işleyişine ve 20. yüzyılda sürekli güçlenen devlet karşısında tehlikeye düşen bireysel özgürlük düşüncesine yaptığı katkılar maliye disiplininin kendi çalışma alanında gözden kaybolabilmektedir. Buchanan'ın temel akademik katkılarını ekonomik bir anayasa ve buna bağlı olarak gelişen kurallı maliye politikaları ile sınırlandırmak mümkün değildir. Buchanan'ın sofistike metodolojik bireycilik tartışması bile temelde neo-klasik iktisadın pozitif iktisadi analizinin teknik bir aracı olarak algılanmıştır. Oysaki bireysel özgürlük ve metodolojik bireycilik arasındaki bütün felsefi bağlantılar üzerinde yeterince durul-

maz ise Buchanan'ın normatif önermeleri ve çalışmasının temel amacı hakkında yanlış anlaşılmalara ortaya çıkabilir.

Bu çalışma ile bir siyaset bilimcinin gözünden Buchanan'ın demokrasi ve anayasa teorisine olan katkıları incelenecektir. Bunu hakkıyla başarabilmek için klasik liberalizmde bireyciliğin hem metodolojik hem de normatif anlamda tartışılması gerekmektedir. Çünkü klasik liberal gelenekte bireyciliğin bu çift taraflı yönü anlaşılmadan klasik liberalizmde siyaset ve iktisat teorilerinin iç içe geçmişliğini kavramak mümkün değildir. Bu anlamda klasik liberalizmde anayasal devlet ile serbest piyasa ekonomisi ancak birlikte var olabilecek iki sosyal kurumsal ağıdır. Yani serbest piyasa ekonomisi olmadan anayasal devlet idealine ulaşmak mümkün olamayacağı gibi, gelişmiş bir piyasa ekonomisine sahip olmak için de anayasal devletin kurumsallaşması şarttır. Adam Smith'den Friedrich von Hayek'e klasik liberalizmin önde gelen isimlerinin hepsi siyasal alanda tercih özgürlüğüne ne kadar önem veriyorlarsa, ekonomik alanda da tercih özgürlüğüne ve girişimciliğe aynı derecede önem vermişlerdir. Klasik liberalizmde bireysel özgürlük siyasal ve ekonomik olarak ikiye ayrılmaz. Klasik liberallerin siyasal özgürlükten ya da ekonomik özgürlükten ayrı ayrı bahsetmelerinin tek nedeni yöntem olarak olguları sınıflandırmada ve açıklamada kolaylık sağlayabilmek içindir. Bu iki özgürlük arasında kategorik bir ayırım yapılmaz.

Klasik liberalizmde normatif açıdan siyasal ve ekonomik özgürlük arasında bir ayırım yapılmamakla birlikte, metodolojik bireycilik açısından bakıldığında iktisat teorisinde bireyci metodolojinin siyaset teorisine oranla çok daha fazla geliştiği aşikardır. Liberal siyaset teorisi daha çok normatif yönü ağır basan doğal haklar ve çoğulculuk idealleri üzerinden şekillen-

miştir. Anayasaların ahlaki üstünlüğü dahi bireysel özgürlüğü devlet örgütlerinin hak ihlallerinden koruma görevi üzerine oturtulmuştur. Bu açıdan anayasa teorisi pozitif bir inceleme alanından ziyade normatif bir çalışma alanıdır. Bireysel hak ve hürriyetler dışında siyasal alanın kapsam ve ölçek bakımından sınırlandırılması gerekliliğinin en önemli dayanağı serbest piyasa ekonomisinin toplumun genel refahına sağladığı katkıdır. Örneğin Adam Smith'in (2007 [1776]) *Milletlerin Zenginliği*'nde devletin sadece ılımlı vergiler alıp, alt yapı yatırımları ile meşgul olması gerektiğini belirtirken dayandığı temel argüman serbest piyasa ekonomisinin tüm topluma yayılan geniş tabanlı zenginlik yaratma kapasitesidir. Benzer şekilde siyasal karar vericilerin ekonomik kararların alınmasındaki rollerinin azaltılması gerektiğine yönelik temel argüman bu tür müdahalelerin faydadan çok zarar vererek ekonomik etkinliği düşürmesidir.

Klasik liberalizmde kamu tercihi ve anayasal iktisat teorilerinin gelişimine kadar siyaset teorisi daha çok normatif bir çalışma alanı olarak algılanmıştır. Ancak Buchanan'ın çalışmaları incelenirken görüleceği üzere rasyonel tercih teorisinin siyasal alana uygulanması ile birlikte siyasal incelemelerde ciddi bir kırılma anı yaşanmıştır. Buchanan siyasal ve ekonomik kurumların işleyişlerinin birbirinden tamamen farklı olmasına rağmen bu kurumların içinde eylemde bulunan insanın temel motivasyonlarının aynı olduğunu belirterek, siyasal alanda da rasyonel insan davranışı modelinin kullanılabileceğini iddia etmiştir. Tullock ile birlikte yazdığı *Rızanın Hesaplanması: Anayasal Demokrasinin Mantıksal Temelleri* (1999a [1962], *Calculus of Consent: The Logical Foundations of Constitutional Democracy*) kitabıyla bu perspektifin ilk olgun eserini veren

Buchanan, liberal siyaset teorisinin normatif ağırlıklı araştırma programına, pozitif araştırma temelli yeni sorunsal grupları eklemiştir.

Bu bakımdan genel anlamda iktisat ve siyaset teorisi için önemli olan Buchanan'ın, özel olarak klasik liberalizmin devlet eleştirisine de yeni bir boyut kazandırdığı doğrudur. Seçim sistemleri, seçmen davranışları, bürokrasi ve siyasetçilerle ilgili empirik olarak test edilebilir teorilerin geliştirilmesi, liberalizmin sınırlı devlet ilkesinin fiiliyatta nasıl gerçekleştirilebileceğine dair önemli katkılar sunmuştur. Ancak Buchanan'ın pozitif analizlerinin gerisinde her zaman için ahlaki bireycilik ilkesinin ön kabulleri vardır. Buchanan'ın kamu sektörüne ilişkin analizlerinin ardından getirdiği reform önerilerinin hepsi bireysel özgürlüğü daha fazla artırmaya yöneliktir. Hatta açıkçası pozitif analizin tespit ettiği sorunlar dahi çoğu zaman bireysel özgürlük sorun edildiği takdirde sorun olarak algılanabilecek sorunlardır. Bu sebeple Buchanan'ın pozitif analizinin yanında onun normatif siyaset teorisine ilişkin düşüncelerinin de incelenmesi gerekmektedir. Bütün bu araştırmalar yapılırken aynı zamanda Buchanan'ın klasik liberal gelenek içinde nereye oturduğu, fikirlerinin ana akım liberal düşünürlerden hangi açılardan farklılaştığı ele alınacaktır.

Liberal gelenekte siyaset ile iktisat arasındaki yukarıda bahsedilen ilişkinin hem metot hem de normatif önermeler açısından en berrak şekilde Buchanan'ın yazılarında ortaya çıktığı iddia edilebilir. Dolayısıyla Buchanan'ın fikirlerini ele almadan önce onu kendi orijinal teorilerini geliştirmeye sevk

eden olayların ne olduğunu incelemek, Buchanan'ı kavramımızı kolaylaştıracak ve konuya yumuşak bir giriş yapmamızı sağlayacaktır.

1919 yılında ABD'nin Tennessee eyaletinin Murfreesboro kentinde doğmuş olan James McGill Buchanan, Amerikan standartlarına göre yoksul bir ailede yetişmiştir. Annesi sivil toplum kuruluşlarında aktif rol alan Buchanan'ın babası ise bir devlet okulunda öğretmendir. Orta Tennessee Devlet Üniversitesi'nde matematik ve İngiliz Edebiyatı okuyan Buchanan daha sonra Tennessee Üniversitesi'nde iktisat yüksek lisansı yapmıştır. Buradaki eğitiminden sonra orduya katılan Buchanan, New York ve Deniz Savaşı Üniversite'sinde eğitim alma şansına sahip olmuştur. Ancak orduda görev aldığı süre boyunca Buchanan özellikle Doğu yakası üniversitelerinden mezun olanlar tarafından ayrımcılığa maruz kalarak, siyasal karar mekanizmalarının taraflılığı hakkındaki ilk deneyimlerini yaşamıştır. Buchanan burada geçirdiği yıllar boyunca siyasal ayrımcılık karşısında ciddi derecede radikalleştiğini ve ayrımcılığa maruz kalan insanlara duyarlı hale geldiğini belirtmektedir (Buchanan, 1999b, 14). Bu dönemde Buchanan liberal ilkelere ziyade sosyal demokrat ilkelere daha bağlıdır. Ancak Doğu yakası üniversitelerine duyduğu antipati, herhangi bir ideolojik angajmanı olmamasına rağmen onu Chicago Üniversitesi'ne yönlendirmiştir.

1941-1945 yılları arasında ordudaki görevini sürdürmüş olan Buchanan, 1946 yılında Chicago Üniversitesi'nde iktisat doktorası yapmak için ordudan ayrılmıştır. Chicago Üniversitesi'ndeki eğitimi sırasında Buchanan'ı etkileyen en önemli olay, Buchanan'ın o dönemin en önemli liberal iktisatçıları arasında olan Frank H. Knight'ın fiyat teorisi dersini almış

olmasıdır. Chicago'ya geldiğinde kendisini sosyalizme daha yakın hissedenden Buchanan'ın görüşleri hızlı bir şekilde değişmeye başlamıştır (Buchanan, 1999b, 14). Knight'ın sınıfında fiyat mekanizmasının mübadele ilişkilerinde oynadığı rolün önemini keşfeden Buchanan, ortodoks iktisadi doktrinlere karşı ilk şüphelerini geliştirmeye başlamıştır. Ayrıca "piyasa başarısızlığı" nı aşmak için önerilen siyasal çözüm önerilerini yavaş yavaş terk eden Buchanan, sosyal demokrat fikirlerinden de uzaklaşmaya başlamıştır. Bu eğitimin bir sonucu olarak piyasa ekonomisinin zorlama olmaksızın pek çok ekonomik problemi çözebildiği kanaatini geliştirmiştir.

Buchanan doktora çalışmaları sırasında görüşlerini temelinden dönüştürecek bir kitapla şans eseri karşılaşır. Bu kitap o sıralar ABD'de pek tanınmayan İsveçli iktisatçı Knut Wicksell'in 1986 yılında yayımlanmış olan doktora tezinden başka bir şey değildir. Kitap Buchanan'da (1999b, 15) adeta bir şok etkisi yaratmıştır:

[Kitabın] benim üzerimdeki etkisi muazzamdı. Wicksell, benim hali hazırda aklımda olan bir dizi fikri gözlerimin önüne sermişti. Bunlar, zamanın kamu maliyesi zihniyeti içinde ifade edemeyeceğim, hatta ifade etmeye dahi cüret edemeyeceğim fikirlerdi.

Tezi Almanca aslından okuyan Buchanan ilk kez devletin hayırsever bir diktatör olarak görülemeyeceği tezinin güçlü bir şekilde savunulduğuna şahit olmuştur. Devleti "hayırsever diktatör" olarak görmek toplumsal olarak karşılaşılan her sorunun tarafsız olduğu varsayılan devlet örgütleri aracılığıyla otomatik bir şekilde çözülebileceğine olan inanca gönderme yapmaktadır. Devlet adeta bir makina gibi belirli bir hedefe

doğru çalıştırılabilen kullanışlı bir aygıttır. Yani devleti yönetenler ve bürokratlar kendi kişisel çıkarlarından ve hırslarından bağımsız olarak bir politikayı uygulamaya koyabilirler. Oysa Wicksell siyasal çıktıların farklı roller üstlenen ve kendi kişisel çıkarları peşinde koşan çok sayıda bireyin etkileşimi ile ortaya çıktığını ve asla bir makina gibi çalışmayacağını iddia ederek ortodoks devlet teorisinden radikal bir şekilde ayrılmıştır. Bununla da yetinmeyen Wicksell siyasal politikaların etkinliğinin ancak bireysel bir analiz ile test edilebileceğini ve bu analizin ideal formunun oybirliği esasına göre yapılması gerektiğini iddia etmiştir. Wicksell'e göre kurumsal değişikliklerle bireylerin motivasyonları değiştirilerek kamusal politikalarda daha iyi sonuçlar almak mümkündür (Breit, 2002, 47). Bu fikirler aynı zamanda Buchanan'ın sonraki yıllardaki çalışmalarının ana temasını oluşturacaktır. Bu sebeple Buchanan'ın kendisinin de belirttiği üzere Wicksell'i okumak Buchanan'ın akademik kariyeri açısından bir dönüm noktasıdır.

Chicago'dan doktora unvanını aldığı 1948 yılı aynı zamanda Buchanan'ın Tennessee Üniversitesi'ne geri dönüp ders vermeye başladığı yıldır. Burada 1951 yılına kadar çalışmış olan Buchanan daha sonra Florida Devlet Üniversitesi'n geçerek Florida'da 1956 yılına kadar çalışmıştır. Buchanan'ın Tennessee'yi terk etme nedeni bulunduğu üniversitenin akademik olarak "ölü" bir yer olduğunu düşünmesindedir. Buchanan, Florida Devlet Üniversitesi'nde ise iktisat disiplininin geleneksel bilgeliğini sarsmak isteyen "Genç Türkler"in olduğunu düşünüyordu (Meadowcroft, 2013, 16).

1955 yılında Buchanan, Fulbright Bursu kazanmış ve 1956 yılında bir sene boyunca Roma'ya İtalyan maliyecilerini araştırmaya gitmiştir. Burada İtalyan klasiklerinin siyaseti davra-

nışsalci bir perspektiften incelediklerini görmüştür. ABD'ye döndüğünde ilk önemli eseri olan *Kamu Borcunun Kamusal İlekeri (Public Principles of Public Debt)* kitabını 1958 yılında yayımlamıştır. Bu kitapta Buchanan Keynes'ten etkilenmiş olan makro-toplamlı mali yaklaşımı reddederek, bireysel olarak tanımlanan fayda kazanımları ve maliyetleri üzerine temellenen metodolojik bireyci analizi geliştirmiştir. Bu kitap yeni politik iktisat olarak bilinen akımın davranışsalci modelinin altında yatan önermelerin geliştirildiği önemli bir eser olmuştur (Breit, 2002, 47).

Buchanan İtalya'dan döndükten sonra Virginia Üniversitesi'nde çalışmaya başlamıştır. Anayasal iktisat disiplini Buchanan'ın ve arkadaşlarının buradaki çalışmalarından dolayı Virginia okulu olarak anılmasını sağlamıştır. Ayrıca, Virginia Üniversitesi'ne doktora sonrası çalışmalarını sürdürmek için gelen Gordon Tullock ile birlikte Buchanan, artık kamu tercihi olarak bilinen teorinin ilk sistematik izahatını üretmeye başlamıştır. Dolayısıyla Virginia Üniversitesi Buchanan'ın kariyerinde önemli bir yere sahiptir (Bkz. Congleton, 2002, 23-38). Buchanan'ın buraya geçmesinde önemli rol oynayan kurum ise bireysel özgürlük alanında çalışmaları destekleyen Thomas Jefferson Politik İktisat ve Sosyal Felsefe Çalışmaları Merkezi'dir.

Buchanan ve Tullock'un birlikte çalışması bugün anayasal iktisat olarak bilinen bir alt disiplini ortaya çıkartacak olan kitabın, *Rızanın Hesaplanması'nın* 1962 yılında yayımlanmasını mümkün kılmıştır. Kitapta Buchanan'ın Wicksellci vurgusu sonradan geliştirdiği metodolojik bireyciliği ile birleştirdiği açıkça görülmektedir. Tullock'un ise kitabın bürokrasi yaklaşımını geliştirdiği ve Buchanan'ı siyasal etkileşim içinde

bireyleri fayda maksimize ediciler olarak görmeye ikna ettiği iddia edilebilir (Buchanan, 1999b, 19). Bu kitapla birlikte Buchanan ve Tullock hızlı bir şekilde üne kavuşmuşlar ve piyasa ekonomisi ile siyaset arasında kurdukları analogi ciddi bir ilgiye mazhar olmuştur. Buchanan (Buchanan, 1999b, 19) bu ilgiyi beklemediğini, çünkü aslında yaptıklarının basit bir mantık yürütmeden ibaret olduğunu belirtmektedir:

Tullock ve ben, sonuçları az çok baştan belli olan ve nispeten kolay bir ekonomik analizi alternatif siyasal karar alma kuralları arasındaki tercihe uyguladığımızı düşünmüştük. Sonradan fark ettik ki bu yaptığımızı daha önce kimse yapmayı denememişti, ama aslen bu deneme yeni bir çalışma alanı açmak yerine 'açıkça belli olanı' yazmaktan başka bir şey değildi.

Buchanan ve kamu tercihi teorisyenlerinin Thomas Jefferson Merkezi'ndeki çalışmaları o kadar ses getirmiştir ki bu durum Üniversite yönetimini rahatsız etmiştir. Üniversite yönetimi söz konusu merkezin fikirlerinde aşırıya kaçtıklarını düşünerek Buchanan'ı üniversiteden uzaklaştırmışlardır. Buchanan 1968 yılında California Üniversitesi'nde ekonomi profesörlüğünü kabul ederek Virginia'dan ayrılmıştır ancak kısa sürede bunun bir hata olduğuna karar vermiştir. Bu sırada Vietnam Savaşı nedeniyle geniş çaplı öğrenci protestoları devam etmektedir ve üniversite yönetiminin etkisiz tutumu üniversitede akademik çalışmaları aksatacak düzeye gelmiştir (Meadowcroft, 2013, 27). Burada bir sene geçiren Buchanan, Virginia'ya Blaksburg Devlet Üniversitesi'ndeki Virginia Politetik Enstitüsü'nde Kamu Tercihi Çalışmaları Merkezi'nin direktörlüğünü yapmak için geri dönmüştür. Blaksburg Üniversitesi küçük ve önemsiz bir üniversite olmakla birlikte,

Buchanan'ı ders yükünden kurtararak onun araştırmalarına odaklanmasını mümkün kılmıştır. 1969 yılında *Maliyet ve Tercih: Ekonomik Teoride Bir Sorgu* (*Cost and Choice: An Inquiry in Economic Theory*) adlı çalışmasını yayımlayarak, fırsat maliyeti kavramını daha net bir şekilde açıklamaya çalışmıştır.

1975 yılında Buchanan en tutarlı çalışması olan *Özgürlüğün Sınırları: Anarşi ve Leviathan Arasında* (*The Limits of Liberty: Between Anarchy and Leviathan*) adlı çalışmasını yayımlamıştır. Rasyonel bireylerin anarşiden neden ve hangi şartlar altında çıkmak isteyeceklerini araştıran Buchanan'a göre modern devletin bireysel özgürlüklerimizi ve mülkiyetimizi gasp eden tutumu belirsizlikler yaratarak bir tür anarşi durumunu yaşamamıza sebebiyet vermektedir. Buna are olarak kendi anayasal teorisini geliştiren Buchanan demokratik siyasi kurumları reforme edebileceğimize olan inancını kitabında dile getirmeye devam etmiştir. Bu kitabından sonra 1980 yılında bir diğer önemli çalışmasını Geoffrey Brennan ile birlikte kaleme almıştır. Buchanan *Vergileme Gücü: Mali Bir Anayasanın Analitik Temelleri* (*The Power to Tax: Analytical Foundation of a Fiscal Constitution*) adlı çalışmasında daha önceden geliştirmeye başladığı vergi teorisini ve finansal anayasa düşüncesini olgunlaştırmayı başarmıştır.

1983 yılında Buchanan önemli bir karar alarak Washington D.C.'ye yakın olan George Mason Üniversitesi'nde kurulmuş olan Kamu Tercih alışmaları Merkezinin genel koordinatörlüğünü yapmayı kabul etmiştir. Bu kararı almasının arkasındaki neden ise Blacksburg Üniversitesi'nin ana akım iktisat teorisinin öğretildiği bir ekonomi bölümünün üniversitede kurma istediğidir. Buradaki sorun Virginia Üniversitesi'ndeki gibi ideolojik olmaktan ziyade teknik bir karardır. Ancak Bu-

chanan'ın buradan göç etmesine yeterli bir sebep olmuştur. Bu kararla birlikte kamu tercihi çalışmalarının yeni merkezi George Mason Üniversitesi olmuş ve Buchanan bu alanda çok önemli isimlerin burada yetişmesine yardımcı olmuştur. Buchanan'ın burada yaptığı en önemli çalışma yine Brennan ile birlikte yazdığı *Kuralların Mantığı: Anayasal Politik İktisat* (*The Reasons of Rules: The Constitutional Political Economy*) başlığını taşıyan kitabı olmuştur. Bu kitap da Brennan ile daha önceden geliştirdikleri vergi teorisinin bir devamı olarak düşünülebilir (Breit, 2002, 49).

Buchanan'ın ömrü boyunca iktisat teorisine yaptığı katkılar 1986 yılında Nobel İktisat Ödülü ile mükafatlandırılmış ve Buchanan'ın katkıları iktisat ve siyaset literatüründe kendisine sağlam bir yer edinmiştir. Buchanan 2013 yılında vefat etmiştir. Ancak yazdıklarının etkileri büyüyerek devam etmektedir. Buchanan kırsal kesimde yaşayan fakir bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş olmasına rağmen, bütün akademisyenlere başarılı olmak için sıkı çalışmanın ve dogmalara şüpheyle yaklaşmanın yeterli olduğunu göstermiştir.

Giriş ve sonuç haricinde üç bölümde Buchanan'ın fikirleri sistematik bir şekilde bu kitapta tartışılacaktır. Birinci bölümde Buchanan'ın ele aldığı temel sorunsalların neler olduğu ve bu konulara hangi açıdan yaklaştığı ele alınacaktır. Bu tür bir çaba özellikle Buchanan'ın çalışmalarıyla ilk kez karşılaşanlar için önemli olmakla birlikte, Buchanan'ın çalışmalarından haberdar olanlar da bu bölümde bazı temel meselelerin arka planını görme fırsatını yakalayacaklardır. Bu sebeple kamu tercihi ve anayasal iktisat ile ilgili yanlış bilinen doğruların ne-

ler olduğu ve Buchanan'ın fikirlerinin klasik liberalizm geleneğindeki yerinin nasıl tespit edilebileceği bu bölümün temel konusudur.

Buchanan'a göre, siyasal süreçleri inceleyen bireyci bir iktisatçı neredeyse tanımı gereği sözleşmeci olmak zorundadır (Buchanan, 1999b, 24). İkinci bölümde Buchanan'ın siyasal pozisyonunun ana teması olan sözleşmeciliği anlayabilmek için gereken iki temel teknik alan hakkında bilgi verilecektir. Birincisi ahlaki ve metodolojik bireycilik ile bu iki bireycilik türü arasındaki ilişkinin doğru kavranması ile ilgilidir. Siyasal literatürde ya da aktüel politikada bu iki bireycilik türü birbirinden kolayca ayrılabilirmiş gibi davranılsa da, klasik liberalizm açısından bu iki bireycilik aynı gerçekliğin birbirini tamamlayan iki yüzü gibidir. Buchanan'ın bireycilik üzerine vurgusu bu konunun ayrı bir başlık altında ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Ele alınacak ikinci alan ise rasyonel tercih teorisinin metodolojik yaklaşımıdır. Buchanan'ın rasyonel tercih okulunun bir öğrencisi olduğu düşünülürse, bu alandaki teknik bazı kavramları ve teorileri bilmek bir zorunluluk haline gelmektedir. Buradan hareketle Buchanan'ın sözleşmeci teorisyenler arasında nereye oturtulması gerektiği üzerine tartışılacaktır.

Üçüncü bölümde ise Buchanancı projenin özünü teşkil eden siyasal karar alma kurallarının bireyci perspektiften nasıl değerlendirildiği üzerine durulacaktır. Bunun için Buchanan'ın demokrasinin patolojileri dediği sorunlar ve bu sorunların nasıl tespit edildiği tartışılacaktır. Buradaki temel mesele bireysel tercihlerden yola çıkılarak rasyonel anlamda tutarlı kolektif tercihlerin ne derece üretilip üretilmeyeceği üzerinedir. Buchanan için bireyci bir demokratik rejim kurmak için

anayasal dzen şarttır. Anayasanın neden oybirliğine dayanması gerektiği ve bir anayasanın taşınması gereken özelliklerin neler olduğu yine bu bölümde açıklanacaktır.

Buchanan'ın geniş çaplı ilgi alanı düşünöldüğünde, bu kitabın amacına uygun bir şekilde bazı ileri düzey iktisat ve maliye teorileri konu dışı bırakılacaktır. Buchanan'ın siyaset teorisine yaptığı katkılar öne çıkartılarak konular seçici bir şekilde işlenecektir.